

Отримано: 07 грудня 2016 р.

Прорецензовано: 12 грудня 2016 р.

Прийнято до друку: 18 грудня 2016 р.

Вознюк О. В. Потенціал місцевих бюджетів в умовах фінансової нестабільності / О. В. Вознюк // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка»: науковий журнал. – Острог: Вид-во НУ«ОА», грудень 2016. – № 3(31). – С. 103–108.

УДК: 336.145:336.02

JEL-класифікація: A 13, H 72

Вознюк Ольга Василівна,
аспірантка, Університет митної справи та фінансів

ПОТЕНЦІАЛ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ В УМОВАХ ФІНАНСОВОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ

У статті розглянуто теоретичні аспекти формування потенціалу місцевих бюджетів в Україні в контексті останніх змін у бюджетному законодавстві. Відзначено перші результати реформи міжбюджетних відносин, обґрунтовано необхідність подальшого поглиблення реформи децентралізації як з організаційно-правової точки зору, так і фіскальних можливостей, зокрема сільським, селищним, міським радам і радам ОТГ слід дозволити встановлювати індивідуальні пільгові ставки місцевих податків і зборів для окремих підприємців і фізичних осіб або звільняти їх від сплати таких податків і зборів. Окреслено коло проблем, які ще необхідно вирішити для поглиблення теорії місцевого фінансування.

Ключові слова: потенціал, місцевий бюджет, бюджетна децентралізація, бюджетна система, бюджетний процес, доходи місцевих бюджетів, місцеві податки і збори, органи місцевого самоврядування.

Вознюк ольга васильевна,
аспірантка, Университет таможенного дела и финансов

ПОТЕНЦИАЛ МЕСТНЫХ БЮДЖЕТОВ В УСЛОВИЯХ ФИНАНСОВОЙ НЕСТАБИЛЬНОСТИ

В статье рассмотрены теоретические аспекты формирования потенциала местных бюджетов в Украине в контексте последних изменений в бюджетном законодательстве. Отмечаются первые результаты реформы межбюджетных отношений, обосновывается необходимость дальнейшего углубления реформы децентрализации как с организационно-правовой точки зрения, так и фискальных возможностей, в том числе сельским, поселковым, городским советам и советам ОТГ следует разрешить устанавливать индивидуальные льготные ставки местных налогов и сборов для отдельных предпринимателей и физических лиц или освободить их от уплаты таких налогов и сборов. Очерчен круг проблем, которые еще необходимо решить для углубления теории местного финансирования.

Ключевые слова: потенциал, местный бюджет, бюджетная децентрализация, бюджетная система, бюджетный процесс, доходы местных бюджетов, местные налоги и сборы, органы местного самоуправления.

Olga Voznyuk,
PhD student, University of Customs and Finance

POTENTIAL OF LOCAL BUDGETS IN THE CONDITIONS OF FINANCIAL INSTABILITY

Theoretical aspects of the formation of local budgets in Ukraine in the context of recent changes in the budget law discussed in the article. It noted the first results of the reform of intergovernmental fiscal relations, and the need for further deepening of the decentralization reform both the legal point of view, and fiscal capacity. The village, settlement, city councils and authorities of OTG should be allowed to set up individual preferential rates of local taxes and fees for the individual entrepreneurs and individuals or exempt them from payment of taxes and fees. We sketch the range of problems that still need to be addressed to deepen local financial theory.

Key words: potential, local budget, fiscal decentralization, the budget system, the budget process, the incomes of local budgets, local taxes and levies, local self-governments.

Постановка проблеми. Сучасною закономірністю розвитку суспільства є об'єктивний процес посилення соціалізації економічних систем, що має прояв у підпорядкуванні економічної політики завданням розвитку людини, особистості. Відповідно до цього змінюється роль і значення соціальної політики держави, яка все більше спрямовується на вирішення проблем людини, всебічний захист її прав і свобод, забезпечення гідних умов життя та праці. Це вимагає й переорієнтації фінансової, зокрема бюджетної політики держави. Механізм фінансового забезпечення галузей соціальної сфери має постійно вдосконалюватися, адаптуватися до змін моделі соціально-економічного розвитку.

Системні трансформаційні перетворення, що тривають в Україні, спричинили затяжну фінансово-економічну кризу, яка проявляється через нестабільність економічного розвитку. Активні пошуки ви-

ходу з цієї ситуації призвели до розуміння необхідності реформи фінансової системи, одним з напрямів якої проголошена децентралізація управління державними фінансовими ресурсами. Тому нині на місцеві бюджети покладається завдання фінансування значної частини соціальних потреб населення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Фундаментальні теоретико-методологічні засади використання фінансових ресурсів з метою виконання державою своїх зобов'язань висвітлено у працях І. Бентама, Г. Беккера, Дж. Вейт-Вілсона, Е. Денісона, А. Ельмера, Л. Ерхарда, Дж. Кейнса, В. Левашова, А. Маршалла, Дж. С. Мілля, А. Мюллер-Армака, М. Ніхауса, Ф. Ноймана, Р. Ноузика, В. Парето, В. Петті, А. Пігу, Н. Рімашевської, Дж. Сакса, А. Сена, Г. Сіджвіка, Ж. Ш. Сісмонді, С. Р. Тейбора, Р. Тітмуса, Л. Турроу, Ф. Хайєка, Т. Шульца та ін.

Питанням розвитку місцевих бюджетів присвячено праці вітчизняних учених В. Андрущенко, А. Баланди, Л. Баранник, О. Василика, В. Гейця, І. Гнибіденко, В. Дем'янишина, Н. Деєвої, О. Кириленко, Е. Лібанової, Л. Лисяк, І. Луніної, О. Макарової, В. Мандибури, Л. Момотюк, А. Монаєнка, Ю. Острищенко, К. Павлюк, О. Пищуліної, Д. Полозенка, О. Рожка, В. Тропіної, В. Федосова, І. Чугунова, С. Юрія та інших.

Водночас на сучасному етапі соціально-економічного розвитку країни важливим є застосування комплексного підходу до дослідження потенціалу місцевих бюджетів щодо підвищення якості та ефективності їх виконання. Особливого значення набувають дослідження процесів формування потенціалу місцевих бюджетів для фінансування соціального розвитку територій. В умовах фінансової нестабільності доцільним є визначення пріоритетних напрямів виконання соціальних видатків місцевими бюджетами. Зазначене обумовило вибір теми статті і її мету.

Мета і завдання дослідження. Метою статті є з'ясування питання про спроможність місцевих бюджетів здійснювати фінансування завдань розвитку адміністративних одиниць (територій) в умовах фінансової нестабільності.

Досягнення поставленої мети зумовило необхідність вирішення таких завдань: розкрити економічну сутність потенціалу місцевих бюджетів; систематизувати теоретичні підходи до визначення потенціалу місцевого бюджету; проаналізувати фінансовий потенціал місцевих бюджетів та перші результати реформи міжбюджетних відносин.

Виклад основного матеріалу. Виходячи зі змісту та функцій місцевих бюджетів, можна стверджувати, що для вітчизняних реалій сутність соціалізації, як нової парадигми розвитку цивілізованого людства, полягає у визначенні пріоритетів фінансування соціальних потреб через механізм реалізації бюджетної політики держави в напрямі пошуку інструментів активізації внутрішніх ресурсів регіону для досягнення високої якості життя населення. В умовах тривалої фінансової нестабільності це набуває особливого значення. Наразі в економічній науці не існує єдиного визначення фінансової нестабільності країни, хоча сутність цього поняття досить давно й активно вивчають науковці. Зазначимо, що під фінансовою нестабільністю ми розуміємо суттєві відхилення (стрибки) в параметрах стану фінансової системи. Фінансова нестабільність означає неспроможність фінансової системи підтримувати економічну рівновагу та відновлювати внутрішній стан після зовнішніх і внутрішніх потрясінь. В Україні фінансова нестабільність спричинена насамперед ринковою трансформацією економіки, світовою фінансовою кризою 2008 р., внутрішньою політичною кризою та деякими іншими деструктивними чинниками.

Постає нагальна потреба в удосконаленні теоретичних та практичних підходів щодо визначення спроможностей місцевих бюджетів. Тлумачні видання визначають зміст поняття «потенціал» (від лат. *potential* – сила, потужність) як «можливості», «наявні резерви», «запаси», «засоби», що можуть бути використані. Зазначимо, що поняття «потенціал» є полісемантичним, оскільки його можна розглядати в різних площинах, залежно від використання різних ознак його класифікації. Наприклад, якщо йдеться про хронологічний фактор, то говорять про потенціал минулих років, поточний (фактичний або наявний) потенціал, перспективний потенціал. Із точки зору змістовної складової потенціал можна розглядати як матеріально-технічний, науково-технічний, людський, інвестиційний, фінансовий. Л. Б. Баранник і Т. М. Рудянова воліють говорити про «фінансову базу місцевих бюджетів», розуміючи під нею «сукупність усіх грошових коштів, що надходять із різних джерел» [1, с. 93]. Залежно від дослідження потенціалу на мікро-, макро-, чи на мезорівні, говорять про потенціал підприємства, корпорації, регіону тощо.

У сучасній економічній теорії, говорячи про потенціал бюджету (чи то державного, чи то місцевих), зазвичай використовують словосполучення «бюджетний потенціал». Систематизація О. В. Лютою тих визначень бюджетного потенціалу, які надані вітчизняними науковцями, дозволила їй виокремити основні концепції щодо трактування економічної сутності цього поняття, які вона окреслила як ресурсний підхід, витратний підхід та підхід із позиції можливості й здатності (табл. 1) [2].

Таблиця 1

Теоретичні підходи щодо визначення сутності поняття «бюджетний потенціал»*

Автор	Поняття, що використовується автором	Визначення поняття
С. Зенченко	бюджетний потенціал	Максимально можливі видатки, які може дозволити собі бюджет з огляду на власну дохідну частину, а також вказує на те, що його доцільно розглядати з точки зору отриманих податкових платежів та ефективності їх використання [3]
А. Г. Атаєва	бюджетний потенціал муніципального об'єднання	Податкові та неподаткові доходи бюджету, кошти, які передають у бюджет муніципального утворення [4]
А. В. Лучка	бюджетний потенціал фінансової незалежності органів місцевого самоврядування	Сукупність реальних можливостей забезпечення їх самостійності в питаннях формування, використання та регулювання місцевих бюджетів [5]
Ю. В. Пасічник	бюджетний потенціал	Реальні можливості максимального використання наявного ресурсного потенціалу бюджетної системи протягом визначеного періоду часу [6]
К. В. Іоненко	бюджетний потенціал	Сукупність податкових і неподаткових надходжень, доходів від операцій із капіталом та надходження до цільових фондів [7]
І. І. Кичко	бюджетний потенціал	Загальна величина доходів та структура видатків бюджету [8]
Я. Я. Пушак	бюджетний потенціал регіону	Здатність бюджетного механізму акумулювати в руках місцевих громад фінансові ресурси [9]
Р. Л. Жебчук	бюджетний потенціал	Це частина фінансового потенціалу країни, адміністративно-територіальної одиниці (області, району, міста, села, селища), що є загальним обсягом грошових одиниць, які можуть бути акумульовані за рахунок усіх джерел у бюджет адміністративно-територіального утворення за конкретний період часу та за існуючих умов господарювання [10]

Як справедливо зазначає О. В. Люта, представлені визначення не повною мірою відображають сутність поняття: «Тлумачення поняття «потенціал місцевих бюджетів» має бути системним, і, залежно від цілей дослідження, має враховувати цілий комплекс характеристик, отриманих на підставі оцінки наявних і потенційних можливостей регіональних органів влади щодо формування бюджетних ресурсів» [2]. Однак усі підходи схожі в тому, що автори під потенціалом місцевих бюджетів розуміють сукупність певних реальних можливостей (фінансових механізмів (податкових, кредитних, інвестиційних тощо)) місцевих органів влади мобілізувати та акумулювати в місцевому бюджеті фінансові ресурси з метою забезпечення розвитку регіону.

Критерієм достатності потенціалу місцевого бюджету прийнято вважати ступінь повноти його виконання. Однак, на нашу думку, «достатність» – поняття відносне, місцевий бюджет може бути виконаним на 100%, проте це ще не означає, що коштів вистачило на повноцінний розвиток. Адже фінансування витрат місцевого бюджету має кінцевою метою розвиток відповідної території. Важко уявити модель достатнього потенціалу місцевого бюджету й навряд чи взагалі він можливий. Згадувана вище О. В. Люта вважає, що під час оцінювання достатності потенціалу місцевих бюджетів можна застосовувати систему якісних критеріїв функціонування місцевих бюджетів:

- рівень забезпеченості грошовими коштами для реалізації власних повноважень у повному обсязі;
- рівень покриття зобов'язань перед державою фізичними та юридичними особами, зокрема щодо погашення боргових та інших зобов'язань та витрат із їх обслуговування;
- реалізація закріплених за місцевими органами влади повноважень;
- рівень забезпечення інвестиційних потреб території (регіону) [2].

Можна погодитися з цією думкою, але якщо перші два і четвертий можна виміряти й вони покажуть ступінь задоволення (достатності), то щодо реалізації закріплених за місцевими органами влади повноважень – питання спірне. Економічній науці ще належить сказати своє слово відносно того, які параметри «достатності». Вважаємо, що треба визначати ступінь ефективності виконання тих чи інших видатків місцевого бюджету, а ефективність слід оцінювати шляхом визначення її економічної й соціальної складової. На нашу думку, про достатність потенціалу місцевого бюджету можна говорити в тому випадку, коли досягнута позитивна динаміка основних показників розвитку регіону, що відбулося за рахунок внутрішніх ресурсів. Важливим при цьому є рівень самостійності місцевих бюджетів у формуванні та використанні фінансових ресурсів. Самостійність місцевих бюджетів гарантується власними та закріпленими за ними на стабільній основі загальнодержавними доходами, а також правом самостійно визначати напрями використання коштів місцевих бюджетів, проте на практиці не завжди було так.

Наприкінці 2014 р., як відомо, Верховна Рада України ухвалила низку змін до Бюджетного кодексу України (БКУ), а в грудні 2015 р. – до Податкового кодексу України (ПКУ) і деяких законодавчих актів

Україні щодо забезпечення збалансованості бюджетних надходжень [11, 12]. Ці нововведення охрестили реформою «міжбюджетних відносин» або «децентралізацією».

Суть реформи децентралізації – спроможність регіонів самостійно за рахунок власних ресурсів вирішувати питання місцевого значення шляхом передачі органам місцевого самоврядування додаткових бюджетних повноважень і закріплення стабільних джерел доходів для їх реалізації.

До 2015 р. відповідно до БКУ місцеві бюджети містили надходження, які поділялися на доходи, що враховуються під час визначення міжбюджетних трансфертів (I кошик); та доходи, що не враховуються під час визначення міжбюджетних трансфертів (II кошик). На підставі внесених до БКУ змін у місцевих бюджетах запроваджено формування єдиного кошика доходів загального фонду (без поділу на I та II кошики). Передбачено збільшення джерел формування дохідної бази місцевих бюджетів за рахунок передачі окремих доходів із державного бюджету (100% плати за надання адміністративних послуг; 100% державного мита; 10% податку на прибуток підприємств приватного сектору економіки; 80% екологічного податку (замість 35%)). Запроваджено акцизний податок із кінцевих продажів пива, алкогольних напоїв, тютюнових виробів, нафтопродуктів за ставкою 5% вартості реалізованого товару. Розширено базу оподаткування податком на нерухомість. Місцеві (обласні) бюджети отримали 25% від рентної плати за видобуток корисних копалин загальнодержавного значення окрім нафти і природного газу (до 2015 р. ця частка складала 50%). Запроваджено також новий механізм бюджетного регулювання (систему тотального збалансування всіх місцевих бюджетів замінено системою горизонтального вирівнювання податкоспроможності територій залежно від рівня надходжень на одного жителя). Водночас вирівнювання здійснюється лише за ПДФО, решта платежів залишилися в повному розпорядженні місцевих органів влади.

Для здійснення видатків на делеговані державою повноваження в галузях освіти та охорони здоров'я запроваджено нові субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам – освітню та медичну. Змінами до ПКУ підвищено фіскальну незалежність органів місцевого самоврядування щодо місцевих податків і зборів, зокрема шляхом надання права самостійного визначення ставок податків та встановлення пільг із їх сплати.

Органам місцевого самоврядування дозволяється розміщувати кошти «бюджетів розвитку» в державних банках. Державним та комунальним вищим навчальним і культурним закладам дозволяється кошти за надані послуги або кошти від отриманих грантів акумулювати на рахунках державних банків, завдяки чому спрощується процедура їх використання.

Зміни в бюджетному процесі супроводжуються реформою адміністративно-територіального устрою [13]. Її головна ідея полягає в упорядкуванні політико-територіальної організації публічної влади й ухваленні перспективних планів формування спроможних територіальних громад.

Перший етап реформи вже дав і перші позитивні результати. Наприклад, до місцевих бюджетів Дніпропетровщини за дев'ять місяців 2016 р. надійшло 11,58 млрд грн податків і зборів. Це на 1,66 млрд грн більше порівняно з минулорічним періодом. Більше половини надходжень у місцеві бюджети Дніпропетровського регіону забезпечує ПДФО, його сума склала 5,92 млрд грн. Бюджети місцевих громад регіону наповнила плата за землю – 2,54 млрд грн. Крім цього, «спрощенці» області перерахували до бюджетів громад 943 млн грн єдиного податку, а суб'єкти господарювання, які здійснюють роздрібну торгівлю підакцизних товарів, – 688 млн грн акцизного податку [14]. І це далеко не єдиний приклад. Про зростання можливостей об'єднаних територіальних громад звітує багато голів цих громад.

В. В. Мамонова та О. О. Бойко, які досліджують вплив децентралізації на потенціал місцевих бюджетів щодо виконання фінансування публічних послуг у територіальних громадах, зокрема на бюджет Чугуєвської міської ради (Харківська область), також відзначають певні позитивні зрушення. Автори справедливо кажуть, що для того, щоб «фінансова децентралізація перетворилася на дієве бюджетоутворення, а не просте диспергування, необхідне посилити фіскальну достатність місцевих бюджетів» [15].

Фінансова спроможність місцевих бюджетів та їх вплив на соціально-економічний розвиток територій поки що залишаються слабкими, адже багато з них не стали самостійними. Більшість сільських громад дотаційні, публічні послуги в них надають на низькому рівні або відсутні взагалі. Дотаційність 5,4 тис. бюджетів місцевого самоврядування становить понад 70%, 483 територіальні громади на 90% утримуються за рахунок коштів державного бюджету. Лише 5% сільських громад, за оцінками Всеукраїнської асоціації сільських і селищних рад, можна вважати самодостатніми, здатними забезпечувати поступальний соціально-економічний розвиток своїх громад [16, с. 4].

Важливим кроком у розвитку громад мало стати прийняття у грудні 2016 р. законопроекту № 4676 щодо умов зміни меж районів у процесі добровільного об'єднання територіальних громад, який мав удосконалити процес формування спроможних громад в Україні. На жаль, український парламент не проголосував за нього. Наскільки важливим це було б для розвитку сільської місцевості сказав у своєму інтерв'ю директор Інституту розвитку територій Юрія Ганущака: «...зі створених 169 громад третину не можна назвати ефективними. Чи може нинішня сільська рада впливати на розвиток села? Як правило,

ні. Тому що основні кошти концентруються в районах. Легітимних можливостей немає. Район здебільшого охоплює від центра до околиць територію у 21 км, а громада – 11 км. Інституційно вони між собою відрізняються, у громаді з'являється представник села – староста, ... він може впливати на рішення, бо входить у виконавчий орган ради за посадою, на відміну від сільського голови, отримує інструменти, щоб впливати на життя селян, і може розподіляти кошти» [17].

Чисельні заяви експертів, фахівців, учених свідчать про необхідність подальшого вдосконалення процесу децентралізації як у плані організаційно-правовому, так і з точки зору фіскальних можливостей. Сільським, селищним, міським радам і радам об'єднаних територіальних громад, що створені згідно із законом і перспективним планом формування територій громад, не дозволяється, встановлювати індивідуальні пільгові ставки місцевих податків і зборів для окремих юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців і фізичних осіб або звільняти їх від сплати таких податків та зборів. А така міра, на нашу думку, посприяла б послабленню тіньової економіки. Державі потрібно діяти гнучко, йти на поступки бізнесу, і, зрозуміло, здійснювати більш жорсткий контроль за дотриманням законодавства на всіх рівнях.

Суперечливі почуття викликає проект бюджету на 2017 рік. З одного боку, фінансовий план країни починає набувати рис соціально-орієнтованого бюджету. Мають бути суттєво збільшено видатки на потреби суспільства. Щодо потенціалу місцевих бюджетів, то очікується, що після підвищення мінімальної зарплати вони отримають 7,7 млрд грн. Для надання допомоги із оплати за житлово-комунальні послуги (ЖКП), придбання твердого палива та скрапленого газу передбачено субвенції з держбюджету місцевим бюджетам на надання пільг і житлових субсидій населенню на оплату ЖКП в сумі 50,7 млрд грн і на придбання твердого палива та скрапленого газу в сумі 2,5 млрд грн. Освітня субвенція в місцеві бюджети збільшена на 10,7 млрд грн, а медична субвенція – на 8,9 млрд грн. Якщо врахувати, що медицина й освіта оплачуються також і з місцевих бюджетів, то цим двом галузям перепаде майже 30,5 млрд грн. Фінансова підтримка сільгоспвиробників складе 2,9 млрд грн.

З другого боку, згідно із проектом бюджету у другій версії, значно збільшено видатки на утримання Верховної Ради, деяких інших державних та урядових інститутів т.п. З огляду на чисельність проблем, які необхідно вирішувати суспільству у 2017 р., розширити фінансову базу місцевих бюджетів вкрай необхідно. На думку експертів, коштів на розвиток територіальних громад у 2017 р. майже не буде, місцеві бюджети витратять більшу частину доходів на життєзабезпечення [18]. Життєво необхідним є перерозподіл функцій, а не просто скидання фінансового баласту з держбюджету до місцевих. Ситуація ускладнюється невідповідністю і безініціативністю представників місцевої влади, які продовжують чекати вказівки зверху й фінансових вливань. Необхідно міняти мислення... Гроші повинні використовуватися ефективно [17].

Висновки. Потенціал місцевого бюджету є об'єктом як теоретичного дослідження, так і господарської практики, адже він відіграє ключову роль у плануванні надходжень до бюджету та його витрат, а також визначенні пріоритетів фінансування тих чи інших видатків. Реформа місцевого самоврядування та децентралізації влади передбачає подолання багатьох викликів, а саме: залежність територій від центру; інфраструктурну і фінансову слабкість громад; деградацію сільської місцевості; високий рівень дотаційності громад; низьку інвестиційну привабливість територій тощо. Держава зробила перший крок на шляху вирішення цих проблем, але велика кількість громад ще залишаються дотаційними, гроші на місцях використовуються неефективно. Про достатність потенціалу місцевого бюджету можна говорити в тому випадку, коли досягнута позитивна динаміка основних показників розвитку регіону, що відбулося за рахунок внутрішніх ресурсів. Сучасна бюджетно-податкова політика має бути спрямована на підвищення зацікавленості органів місцевого самоврядування в нарощуванні доходів місцевих бюджетів.

Перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. У пошуках шляхів оптимальної моделі проведення адміністративно-територіальної реформи в Україні й досі залишаються невирішеними й дискусійними такі питання, як доцільність скасування системи делегованих повноважень для міських громад; необхідність ліквідації районів як зайвої адміністративно-територіальної ланки управління; доцільність скасування поділу громад на міські, сільські, селищні тощо. А це вимагає вдосконалення організаційних і правових підвалин розвитку місцевого самоврядування та його фінансових можливостей. Нова методологія формування місцевих бюджетів повинна бути сфокусована насамперед на перетворення податкової системи в конструктивний елемент розвитку місцевого самоврядування.

Література:

1. Баранник Л. Б. Розвиток фінансової бази місцевих бюджетів як необхідна умова посилення соціальної захищеності населення регіону / Л. Б. Баранник, Т. М. Рудянова // Економічний вісник Національного гірничого університету. – 2013. – № 1. – С. 92–104.

2. Люта О. В. Бюджетний потенціал як визначальний чинник фінансового забезпечення розвитку регіону [Електронний ресурс] / О. В. Люта. – Режим доступу : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2584>.

3. Зенченко С. В. Бюджетний потенціал регіону і методичні підходи до його оцінки / С. В. Зенченко // Регіональні проблеми перетворення економіки 2008. – № 1. – С. 186–198.
4. Атаева А. Г. Проблеми и напрями удосконалення муніципальних фінансів після реформи місцевого самоврядування [Електронний ресурс] / А. Г. Атаева. – Режим доступу : www.econogus.org/consp/files/a274.doc.
5. Лучка А. В. Бюджетний потенціал фінансової незалежності місцевого самоврядування : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит / А. В. Лучка. – Тернопіль : ТНЕУ. – 2009. – 24 с.
6. Пасічник Ю. В. Бюджетний потенціал економічного зростання в Україні : моногр. Ю. В. Пасічник. – Донецьк : ТОВ «Юго-Восток, Лтд», 2005. – 642 с.
7. Іоненко К. В. Формування та оцінка фінансового потенціалу регіону : автореф. дис. канд. екон. наук / К. В. Іоненко – К. : ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України», 2007. – 24 с.
8. Кичко І. І. Ретроспективний аналіз бюджетної політики у контексті бюджетного регулювання особистих потреб населення / І. І. Кичко // Вісник Чернігівського державного технологічного університету. – 2009. – С. 36–40.
9. Пушак Я. Я. Напрями формування бюджетного потенціалу регіону [Електронний ресурс] / Я. Я. Пушак. – Режим доступу : http://www.rusnauka.com/14_NPRT_2010/Economics/66977.doc.htm.
10. Жебчук Р. Л. Бюджетний потенціал та його місце в процесі бюджетного планування [Електронний ресурс] / Р. Л. Жебчук. – Режим доступу : http://www.visnyk-onu.od.ua/journal/2013_18_3_1/38.pdf.
11. Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо реформи міжбюджетних відносин : Закон України від 28.12.2014 № 79-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/79-19>.
12. Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо забезпечення збалансованості бюджетних надходжень у 2016 році : Закон України від 24.12.2015 № 909-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/909-19>.
13. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року : Постанова Кабінету Міністрів України від 6 серпня 2014 р. № 385 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/385-2014-%D0%BF>.
14. У 2016 році місцеві податки і збори поповнили бюджет Дніпропетровської області майже на 11,6 млрд грн [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://dp.sfs.gov.ua/media-ark/news-ark/271061.html>.
15. Мамонова В. В. Потенціал місцевих бюджетів щодо виконання фінансування публічних послуг у територіальних громадах: вплив децентралізації [Електронний ресурс] / В. В. Мамонова, О. О. Бойко // Державне будівництво. – 2015. – № 1. – Режим доступу : <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/db/2015-1/doc/1/01.pdf>
16. Павлюк А. П. Забезпечення системного підходу до реформування адміністративно-територіального устрою України [Електронний ресурс] / А. П. Павлюк. – Режим доступу : http://www.niss.gov.ua/public/File/2015_analit/reforma_ATU.pdf.
17. Ганущак Ю. Из тих 35 млрд грн, які додатково прийшли, в сільську місцевість вони в основному і не пішли... [Електронний ресурс] / Ю. Ганущак. – Режим доступу : <https://agropolit.com/interview/130-yuriy-ganuschak-35-mlrd-grn-yaki-nibito-bulo-napravleno-u-silsku-mistsevist-tak-i-ne-diyshli-tudi>
18. Експерт : місцеві бюджети у 2017 році витратимуть більшу частину доходів на життєзабезпечення [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.unn.com.ua/uk/news/1612450-ekspert-mistsevi-byudzheti-u-2017-rotsi-vitrachatimut-bilshu-chastinu-dokhodiv-na-zhittyezabezpechennya>.